

Mgr. Isar Abdul Wahed

Politická situace v Afghánistánu od roku 1978 do roku 1999 a její vliv na masmédia

Anotace

Specifická „retro“ studie popisuje situaci v Afghánistánu s ohledem na šíření informací, tedy součást šířeji chápaného bezpečnostního diskursu. Turbulence v této zemi se žurnalistiky přímo dotýkaly a dotýkají i dodnes. Autor, rodák z Kábulu, dokáže k tématu říci zřejmě více, než komentátoři z prostředí České republiky.

Klíčová slova

Afghánistán, média, nesvoboda, omezení, šíření informací.

Abstract

A specific "retro" study describes the situation in Afghanistan with regard to dissemination of information, as a part of a more widely understood security discourse. The turbulence in this country has been touching and are still touching journalism even today. The author, a native of Kabul, is likely to say more about the topic than any commentators from the Czech Republic.

Keywords

Afghanistan, media, lack of freedom, restriction, dissemination of information.

1.1 ÚVOD

Důvod, proč jsem si zvolil právě toto téma, je velmi prostý. Sám z Afghánistánu pocházím a v této zemi dosud žije valná většina mých příbuzných. Současná zoufalá situace v mojí vlasti, zmítaná po tak dlouhou dobu občanskou válkou, mě nenechává klidným a lhostejným.

Co si v této souvislosti uvědomuji nejvíce, je oboustranná informační bariéra mezi Afghánistánem a světem. Lidé v Afghánistánu jsou z mnoha důvodů odříznuti od zpráv ze světa; stejně tak zbytek světa nedostává příliš přesné informace o konkrétním dění v Afghánistánu.

Ve své studii bych se nejprve pokusil podat stručný přehled dějin mojí země, zejména s důrazem na sérii převratů, které počínaje rokem 1978 zahájily sérii občanských válek.

Na tomto pozadí pak chci sledovat vlivy, které se odrazily na vývoji mediální scény v mojí zemi. Nebyly to jen vlivy technického, ale zejména politického rázu, například cenzura. Stranou mojí pozornosti nezůstane ani palčivý problém dnešního Afghánistánu, a totiž diskriminace žen.

1.2 PRÁCE SE ZDROJI

Zdroje, se kterými jsem pracoval, bych rozdělil následovně: V první části se jednalo o obecně naučné a populárně osvětové publikace, encyklopedie a slovníky, pojednávající alespoň částečně o poměrech v Afghánistánu. Za další jsem použil řadu článků z tisku, referujících o aktuální situaci v mojí zemi po nástupu Talibanu. V neposlední řadě jsem, s laskavou pomocí velvyslanectví Islámského státu Afghánistán a Rádia Svobodná Evropa, získal i množství aktuálních afghánských novin a časopisů, vydávaných buď přímo v Afghánistánu, nebo v prostředí afghánských běženců v různých koutech světa.

2.1 ZÁKLADNÍ FYZICKOGEOGRAFICKÉ ÚDAJE A DĚJINNÝ VÝVOJ AFGÁNISTÁNU DO ROKU 1978¹

2.1.1 ZÁKLADNÍ FYZICKOGEOGRAFICKÉ A SOCIOPOLEČENSKÉ ÚDAJE O AFGÁNISTÁNU

Afghánistán je zemí ležící v centrální oblasti Asie, bez přístupu k moři. Jejími sousedy jsou na západě Irán, na jihu a východě Pákistán (včetně sporného území Kašmíru, o něž jeví zájem i Indie), na severu Turkmenistán, Uzbekistán a Tádžikistán, malý úsek hranice na severovýchodě ji spojuje i s Čínou.

Rozloha země je uváděna nejčastěji 652 225 km², tj. zhruba šestkrát více než Česká republika. Krajina v Afghánistánu je převážně hornatá, protkaná pohořím Hindukúš, který místy přesahuje i 7000 metrů výšky nad mořem. Pouze na severu země se nachází rozlehlejší nížina. Nejdůležitějšími řekami jsou Amudarja, Hilmand (Helmand Rod), Harirud (Herirud), Kabuldarja a Kunduz. Zavlažovací systém, jehož základy byly položeny před mnoha staletími, je vlivem občanské války v troskách a vzrůstá tak podíl krajiny pouštního typu.

Počet obyvatel země přesahuje 20 milionů osob. Jeho národnostně-jazykové složení je velmi pestré. Obecně lze ale říci, že na jihu země převládají Paštunové (Pathans, někdy nazývaní Afghánci) a na severu Peršané (Parsiwanové, Tádžikové). Vztah těchto dvou dominantních etnik bude ještě zmíněn jako určující pro průběh současné fáze války. Dalšími národy v zemi jsou Uzbekové, Hazárové, Balúčové, Bráhujevé, Čarajmakové, Kirgizové, Nuristánci, atd.

Dominantním náboženstvím je islám. Šíísmus převládá u Hazárů (10 %), zbytek populace se řadí k sunnitské větvi tohoto náboženství. Malé skupinky Indů vyznávají hinduismus a buddhismus.

2.1.2 DĚJINNÝ VÝVOJ AFGÁNISTÁNU DO ROKU 1978

Území dnešního Afghánistánu bylo osídleno již v daleké minulosti. V polovině 2. tisíciletí před přelomem křesťanského letopočtu² tu sídlily íránské kmeny. Tehdy existovala i legendární říše Ariana. V polovině 6. století před Kristem dobyl území perský král Kýros II. V letech 329 až 327 před Kristem ho obsadil Alexandr Makedonský. Po jeho smrti se na trůnu vystřídal více vládců a země trpěla nájezdy rozličných kočovných asijských národů. V rozmezí 3. až 7. letopočtu zde byla okrajová část říše Sasánovců. V sedmém století byla – v té době převážně buddhistická – země v rámci arabského výboje rychle islamizována a připojena přímo k říši chalífů. Až za dynastie Ghaswanidovců se Afghánistán stal, od roku 962, znovu samostatnou říší. Od 10. století nacházíme první zmínky o přítomnosti Paštunů na tomto území, kteří o století později zformovali stát pod vedením dynastie Ghaznovců. Do roku 1221 je kladeno dobytí této země Čingischánem. Roku 1380 toto území připojil Timur

¹ Viz: Kronika lidstva (Bodo Harenberg ed.), Fortuna Print, Praha 1995, str. 1158; viz: Asie dnes, ČTK, Praha 1981, str. 45; viz: Lexikon zemí, str. 25-27; viz: Geografický místopisný slovník, Academia, Praha 1993, str. 18-19; viz: Asien-Australien, ADAC Verlag, München 1991, str. 32-39; viz: The Dorling Kindersley World Reference Atlas, Dorling Kindersley, London; New York; Stuttgart 1994, str. 52-55; viz: Strany i národy: Zarubežnaja Asia – Jugo-zapadnjaja Asia, Mysl, Moskva 1979, str. 85-116; viz: Černoušková, M., Afghánistán – země po staletí zkoušená; in: Koktejl, 11 / 1996, str. 71-74.

² Veškerá data budu i nadále uvádět v křesťanském letopočtu, který se pochopitelně liší od letopočtu islámského.

Lenk. V 16. a 17. století vládli na severu tohoto území indiští Mughalové (Mogulové). Na jihu pak perská dynastie Safavidovců; o východ země se stále bojovalo.

Až roku 1747, když vládu převzal emír Ahmad Šáh Abdali, zakladatel dynastie Duránovců, se země znovu sjednotila a po řadě výbojů sahala až k moři. Po smrti tohoto panovníka (roku 1773) jeho syn Timur většinu nově dobytých území ztratil. Z ohroženého Kandaháru bylo hlavní město přeneseno do bezpečnějšího Kábulu. Další rozkvět Afghánistán zažil až roku 1826, kdy na trůn nastoupil emír Dóst Muhammad. Jeho panování ale bylo naplněno několika válkami s Brity, kteří chtěli Afghánistán připojit ke Indickému císařství, které bylo pod jejich vládou. Afghánistán byl počas těchto bojů zmenšen a připraven o přístup k Indickému oceánu (území Paštunistánu a Balučistánu v dnešním Pákistánu), ale protože plnil funkci nárazníkového neutrálního území mezi ruskou a britskou sférou vlivu, byla mu zanechána vnitřní samostatnost.

Důležitou postavou je emír Amanullah Khan, který po vzoru tureckého Kemala Atatürka zavedl v zemi modernizační reformy a vyvedl zemi z polokoloniálního stavu k úplné nezávislosti, kterou potvrdila Rávalpindská smlouva z 8. srpna 1919. Roku 1923 byla v zemi schválena první, velmi omezená, ústava. Amanullah Khan sice roku 1926 získal královský titul, ale svou reformní politikou se dostal do konfliktu s vyššími vrstvami duchovenstva a světského obyvatelstva a roku 1929 byl svržen. Dalších 44 let bylo ve znamení relativně klidné vlády dynastie Barakzajů (neuvěřitelně dlouhá je ve středoasijských poměrech vláda probritského Muhammada Zahira Shaha, která trvala od roku 1933 do roku 1973). Roku 1953 se stal ministerským předsedou princ Muhammad Dáúd (roku 1963 se stal prezidentem). Uskutečňoval politiku omezené spolupráce se Sovětským svazem. Zároveň pozvolna oklešťoval pravomoce krále, až v červenci 1973 vyhlásil republiku.

Tato konstelace ale neměla dlouhého trvání. Proti Dáúdu povstaly 27. IV. 1978 levicově orientovaní důstojníci, členové Lidově demokratické strany Afghánistánu (LDSA), kteří ustavili revoluční radu. Toto datum je pro stavbu této studie naprosto určující, neboť tohoto dne došlo k započetí procesu, který se vyvinul ve zničující občanskou válku, která trvá vlastně dodnes a uvedla celou mou zemi do tak neutěšeného stavu, ve kterém se nachází.

2.1.3 TELEVIZE, ROZHLAS A TISK V AFGHÁNISTÁNU PŘED ROKEM 1978

2.1.3.1 TELEVIZE

Historie tohoto média je v Afghánistánu, podobně jako v celé Střední Asii, velmi krátká. Poprvé televize přišla do Afghánistánu za vlády krále Zahir Shaha, kterému japonská firma Sharp v roce 1971 věnovala čtyři barevné televizory. Tento dar ale panovník nemohl nijak využít, protože zatím neexistoval televizní signál, který by mohl přijímat.

Paradoxem při všem tomto vývoji je fakt, že v Afghánistánu nikdy neexistovalo období černobílé televize. Všechny přijímače v zemi byly barevné.

Pomoc Japonska při budování televizní sítě a vyškolení personálu pokračovala i po vzniku republiky s princem Muhammadem Dáúdem v čele. Tento prezident, který věnoval rozvoji televize všestrannou péči, se ale začátku pravidelného vysílání nedočkal.

2.1.3.2 ROZHLAS³

Vliv rozhlasu je zcela zásadní, protože vzhledem k tomu, že velké množství lidí v Afghánistánu neumí číst, se stává nejdůležitějším masovým médiem. Výhodou rozhlasu je i to, že jeho přijímače jsou snadno přenosné. To hraje v zemi, kde je mnoho lidí vlastně neustále na útěku, velkou roli. Problémem je ovšem nedostatek baterií pro tyto přijímače, respektive vysoká cena těchto baterií.

V roce 1920, v srpnu, byl ze Sovětského Ruska emíru Amannullah Khanovi věnován první vysílač rozhlasového signálu. 18. září téhož roku byla jejím prostřednictvím vyslána první radiotelegrafická zpráva, pozdrav Amannullaha Khana V. I. Leninovi. Tak byl umožněn vznik Rádia Kábul, které však ve svých počátcích vysílalo jen tři dvacetiminutové bloky hudby a zpráv. Smlouva o přátelství se Sovětským Ruskem z roku 1921 pak zajistila další dodávky zařízení a součástek pro rozhlas, stejně jako možnost školení dosud amatérských kádrů z řad afghánského obyvatelstva. Rozhlas přestal být exkluzivním médiem, nedostupným pro většinu obyvatelstva, a stával se více rozšířeným.

Zvrat nastal v roce 1928, kdy došlo k povstání poddůstojníka Habibullaha, zvaného Bača Sáka (Bačai Sakau). Ten brzy obsadil i Kábul a pod záminkou ochrany islámu vrhl celý vývoj masových médií nazpět. Zrušil vydávání novin, zavřel královskou tiskárnu a co hlavně, vlastnoručně zničil rozhlasový vysílač. Zničeny byly i reproduktory, které vysílání šířily do ulic hlavního města. I když tedy vláda tohoto samozvance trvala jen devět měsíců, zastavila vývoj rozhlasového vysílání v zemi na celých třináct let.

Až v roce 1939 byla s Německem podepsána smlouva o pomoci při obnově rozhlasového vysílání. Nacistické Německo na ni ochotně přistoupilo, protože v Afghánistánu vidělo svého potenciálního spojence v boji proti Britům. Za jeho vydatné pomoci byly ve větších městech vystaveny přenosové stanice a v Kábulu pak vysílač o výkonu 20KW. Vysílání na středních vlnách v roce 1941 již trvalo (ve třech blocích) 9 hodin denně (6.00-8.00, 12.00-14.00, 18.00-23.00). Vysílacími jazyky byla arabština, perština a paštunština. Zhruba polovina relací byla věnována náboženským tématům. Velký prostor byl věnován i pořadům výchovně vzdělávacím.

³ Demokratičeskaja Respublika Afgánistán, Nauka, Moskva 1981; viz: Bečka, J., Afghánistán, Nakladatelství politické literatury, Praha 1965.

Nevýhodou situace bylo to, že neexistoval zvukový archiv, vysílalo se pouze živě a neexistovala ani afghánská zpravodajská agentura.

Ve druhé polovině 50. let byla podepsána dohoda, na jejímž základě Afghánistán dostal od Spolkové republiky pomoc, s níž roku 1964 dostavěl moderní budovu rozhlasu. Její vysílač měl časem výkon 100KW a vysílání začalo i turkmenštině, uzbečtině a jiných jazycích. Stanice byla přejmenována z Rádia Kábul na Rádio Afghánistán.

Počínaje rokem 1971 začalo vysílání afghánského rozhlasu pro zahraničí, a to v angličtině, francouzštině, ruštině, arabštině a němčině.

Před rokem 1973 měl afghánský rozhlas dohody o spolupráci se Spojenými státy americkými, Spojeným královstvím, Spolkovou republikou Německo, Indií, Sovětským svazem, Japonskem, Francií, Egyptem, Irákem a Tureckem. Zejména angličtí, němečtí a američtí experti se podíleli na vzdělávání afghánského personálu pro obsluhu technických zařízení spjatých s prací v masových médiích.

Spolková republika Německo byla hlavním zdrojem financí a technologií pro vybudování moderní budovy afghánského rozhlasu. Mimo jiné zde pomohlo i Maďarsko, Japonsko, Spojené státy americké, Sovětský svaz a Německá demokratická republika.

Dáúd právě roku 1973 prostřednictvím rozhlasu oznámil svržení monarchie a nastolení republiky. Jelikož však tato republika měla prosovětský nátlak, firma Siemens vypověděla smlouvu o dodávkách součástí, nutných pro rutinní opravy rozhlasového zařízení.

2.1.3.3 TISK⁴

V Afghánistánu, stejně jako v jiných oblastech západní Asie se po dlouhá staletí knihy opisovaly. První periodický titul, s názvem *Kábul*, v zemi vycházel až v roce 1867. U jeho zrodu stál islámský reformátor Džamaluddín Afghán. Z těchto novin se však nezachoval ani jediný výtisk. O několik let později dochází k dalšímu pokusu o vydání časopisu. Avšak i tentokrát pro neklid v zemi časopis brzy zanikl.

Od října 1911 do ledna 1919 v Kábulu vycházely noviny *Seradž-ul-Achbar (Noviny světla)*, které byly tribunou názorů „mladoafghánského hnutí“ a sehrály tak důležitou roli při probuzení národního vědomí afghánského lidu. Vydavatelem byl Mahmúd Tarzí.

Začaly vycházet i první tištěné knihy. Po roce 1919 jsou vydávány noviny i v jiných městech než v Kábulu. Kandaháru, Herátu, Džalalabádu. Od roku 1927 je vydáván dodnes v zemi nejrozšířenější deník *Anís (Přítel)*, který měl v roce 1958 náklad 15 000 výtisků. Druhý největší deník je *Isláh (Reforma)* – vznikl ve 30. letech, kdy nahradil několik tehdy zakázaných periodik a stal se na nějakou dobu hlavním listem v zemi, v roce 1958 měl denní náklad 14 000 výtisků), který vychází v perském i paštunském jazyce.

V roce 1939 získal úřad vlády pro tisk statut nezávislého oddělení. V roce 1940 byla založena největší tisková agentura v zemi – *Bachtar (Východ)*, která – s přestávkami a obtížemi – existuje dodnes. V dobách svého největšího lesku byla světově uznávaným zdrojem informací o oblasti Středního východu.

V roce 1951 byl přijat Zákon o tisku, který formálně zrušil předběžnou cenzuru. Bylo povoleno soukromé vydávání časopisů a novin, za podmínky, že tyto periodika nebudou

⁴ Demokratičeskaja Respublika Afgánistán, Nauka, Moskva 1981, str. 131-135 (rusky).

„poškozovat zájmy ani jednotlivců ani společnosti jako celku“. Tento zákon rezervoval státu právo zabavit celý náklad tiskoviny, pokud se proti tomuto paragrafu provinila.

Tento zákon byl trnem v oku vrstvám malých a drobných podnikatelů, kteří již dlouho usilovali o zrušení dosavadního režimu a o demokratizaci společenského života. Tribunou těchto demokratizačních trendů byly časopisy *Angar (Hořící uhlí)*, *Vatan (Vlast)* a *Nedai Chalk (Hlas národa)*, které byly vydávány jednotlivými opozičními skupinami.

V roce 1963 bylo tiskové oddělení přetvořeno na Ministerstvo pro tisk a informace. Od roku 1966 byl změněn na Ministerstvo informací a kultury, které kontrolovala tisk, rozhlas, literaturu, divadlo, kino a jiná masová média.

V roce 1965 byl přijat nový Zákon o tisku, který povoloval vydávání soukromých novin a časopisů. Mezi opozičními novinami zaujímaly vedoucí pozici *Chalk (Národ)* a *Parčam (Vlajka)*, tiskový orgán Lidově demokratické strany Afghánistánu (LDSA), ostře kritizující politiku vládnoucích kruhů. Po převratu 17. VII. 1973 byly uzavřeny všechny soukromé vydavatelství periodik a zavedena přísná kontrola činnosti státních tiskových orgánů. Místo novin *Isláh* byly úředně vytvořeny noviny *Džam-hurjat (Republika)*.

2.2 DĚJINNÝ VÝVOJ AFGÁNISTÁNU PO ROCE 1978 A JEHO VAZBA NA VÝVOJ V OBLASTI MASOVÝCH MÉDIÍ⁵

2.2.1 OBDOBÍ 27. IV. 1978 – 28. XII. 1979

Prezidentem Afghánistánu se v dubnu 1978 stal vůdce nejsilnějšího křídla LDSR, Núr Muhammad Tarakí. Země začala být ještě silněji než za Dáúda orientována na Sovětský svaz. Došlo k pozemkové reformě, znárodnování, vytváření plánovaného hospodářství a k rušení některých islámských zvyků. Zintenzivnilo zasahování Sovětského svazu do vnitřních záležitostí Afghánistánu. Příznačné je i to, že Sovětský svaz novou a zcela nelegitimní důstojnickou vládu okamžitě uznal. V srpnu 1978 uzavřely obě země na 20 let Smlouvu o přátelství.

Tarakího éru ukončil 16. IX. 1979 převrat, v jehož čele stál Háfizullah Amin. Jeho – jen málo přes tři měsíce trvající – vláda, byla naplněna velkými násilnostmi. Proti tomuto násilí se po celé zemi vzedmula vlna povstání. Amin tedy v této souvislosti požádal Sovětský svaz o vojenskou pomoc. Přitom se odvolal na výše zmíněnou Smlouvu o přátelství. Sovětská vojska skutečně 27. XII. 1979 do země vstoupila, ale mimo toho, že obsadila velká města a hlavní komunikace, sesadila i Amina, jehož brutální metody byly i pro moskevský režim nepřijatelné.

Sovětský svaz považoval Afghánistán vždy za svou zájmovou oblast. Prostřednictvím hospodářské pomoci zde ostatně získal již po II. světové válce dominantní vliv, který nebyl ohrožen ani v 70. letech. Krize ale nastala právě v roce 1978, kdy komunisté svrhli dosavadního vládce, Muhammada Daúda, a mezi jejich frakcemi se rozpoutal boj o moc, jemuž padli za oběť i sovětští vojenští poradci. Reakcí na vzniklou situaci byl vstup sovětských vojsk v počtu 85 000 vojáků do země a nahrazení dosavadního vládce Hafizullaha Amina promoskevským Babrakem Karmalem.⁶

⁵ Johnson, P., Dějiny XX. století, Rozmluvy, Praha 1991, str. 688-689; viz: Černoušková, M., Afghánistán – země po staletí zkoušená; in: Koktejl, 11 / 1996, str. 71-74.

⁶ Fidler, J.; Plechanovová, B., Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995, ISE, Praha 1997, str. 84, 166.

Dubnová revoluce 1978 podstatně změnila roli a funkce periodického tisku ve společenském, politickém a kulturním životě státu. Už během prvních dvou měsíců po revoluci vzrostl celkový náklad všech tiskovin v zemi z 39 000 na 61 000 denně. Úplně jinými se staly sociální funkce tisku, jehož úkolem bylo s obyvatelstvem ideologicky pracovat. Stále se hovořilo o tom, jak současná vláda slouží zájmu pracujícího lidu, jejich politickému a duševnímu probuzení. Tiskovým orgánem Centrální rady LDSA se stal deník *Chakikati inkilabe saur* (*Pravda o dubnové revoluci*), vydávaný paštunsky a persky.

Obdobně zideologizován byl i rozhlas, který, na rozdíl od tisku, který četl málokdo, poslouchalo mnohem více lidí a měl tedy podstatně širší dopad na masy.

Afghánská televize začala – sice po zkušebních vysíláních v roce 1977 (od 18.00 do 22.00) – poprvé vysílat právě až po nástupu Tarakího, 19. VIII. 1978 a to v několika místnostech tehdejší budovy kábulského rozhlasu.

2.2.2. OBDOBÍ 28. XII. 1979 – 16. IV. 1992

V prosinci 1979 sovětské intervenční síly za blíže nevyjasněných okolností odstranily osobu Háfizullaha Amina a do funkce hlavy státu dosadili svého oddaného Babraka Karmala. Začala zdoluhavá válka mezi sovětskými okupačními jednotkami a afghánským vládním vojskem na straně jedné a muslimskými povstalci (mudžáhidy) na straně druhé. Sovětské a afghánské vládní síly po celou dobu bojů nedokázaly ovládnout celé území Afghánistánu. Samy přírodní podmínky země jsou totiž ideální pro partyzánskou válku. Roku 1982 začala v Ženevě mezi Afghánistánem a Pákistánem (který všestranně podporoval povstalce) jednání o mírovém řešení konfliktu. V roce 1986 vystřídal v čele LDSA Karmala Muhammad Nadžibullah (Nadžíb), který se o rok později stal i prezidentem.

Nadžíb se od počátku své vlády snažil o ukončení dlouhotrvajícího konfliktu. Na jeho nabídky ke smíru ale mudžáhidové nereagovali s poukazem, že s marxisty nevyjednávají.

Afghánistán se brzy stal pro sovětskou moc „Vietnamem“, polykajícím stále nové a nové životy jeho vojáků. Guerillový způsob boje, kterému zde spolu s kábulskými vládními vojsky čelila, se ukázal natolik efektivním, že Michail Gorbačov v roce 1988 rozhodl o vyklizení pozic a začal své jednotky stahovat.⁷ Sovětské vedení si přiznalo porážku a 15. II. 1989 opustil zemi poslední sovětský voják.

Navzdory očekávání se dosavadní systém v Afghánistánu nezhroutil. Ve snaze o zlepšení image svého režimu Nadžib vyhlásil v roce 1990 program reprivatizace kdysi znárodněného majetku a zrušil paragraf o vedoucí úloze LDSA ve státě a společnosti. Tyto kosmetické úpravy ale nepomohly a boje mezi vládním vojskem a muslimskými povstalci pokračovaly nadále. Na začátku roku 1992 se konflikt pokusila urovnat mírová mise Organizace spojených národů. Její postup však nenašel pochopení u roztržitého hnutí odporu. Situace se stala neudržitelnou. V dubnu 1992 byl Nadžibullah nekrvavým způsobem sesazen a uchýlil se na úřadovnu Organizace spojených národů v Kábulu.

Již před sovětskou invazí vzniklý tiskový orgán LDSA, *Haqikati inkilabe saur*, existoval i nadále. V roce 1980 vycházel třikrát do týdne, a to o nákladu 16 000 výtisků a o rozsahu osmi stran. Nově vznikla řada tiskovin, vydávaných v jazycích menších národů Afghánistánu.

⁷ Viz: Fidler, J.; Plechanovová, B., Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995, ISE, Praha 1997, str. 84, 166.

Například to byly uzbecké noviny *Julduz (Hvězda)*, turkmenské *Goraš (Boj)* a balúčské *Sob (Ráno)*.

Kromě toho vydávají různé časopisy různá ministerstva a kulturní a vědecké instituce. Důležitý je například časopis *Iktisád (Hospodářství)*, který vydávají obchodní komory. V Kábulu vychází také deník v anglickém jazyce *Kabul Times*. Z kulturních časopisů této doby jsou nejdůležitější: časopis *Kábul* (měsíčník, vydává *Paštó tólena – Paštunská akademie*, vychází od roku 1921); historický časopis *Ariana* (vychází v perském jazyce); paštunský měsíčník *Pohena*; a *Afghánistán*, vydávaný francouzsky.

Z literárních časopisů jsou nejdůležitější *Adab* (perský) a *Važma* (paštunský). Dále populární obrázkový časopis *Žvandun*, psaný persky i paštunsky, umělecký časopis *Nendára*, a další. V dubnu 1980 se podle informací Ministerstva kultury v zemi vydávalo 27 titulů novin o celkovém nákladu 109 250 kusů. 10 z nich (o celkovém nákladu 56 300 kusů) se vydávalo v Kábulu.

Velkou vypovídací schopnost má tento přehled nejdůležitějších periodik, vycházejících v Afghánistánu v roce 1980:

- *Hevat (Vlast)*, denně kromě pátku, persky a paštunsky, 8 stran, náklad 3 250 kusů.
- *Anís (Přítel)*, denně, náklad 18 350 výtisků.
- *Kabul New Times*, denně kromě pátku, anglicky, 4 strany, náklad 2 200 výtisků.
- *Iktisád (Hospodářství)* persky a paštunsky, vydává ho ministerstvo obchodu, náklad 2 500 výtisků, 4 strany textu.
- *Pamír*, 1 krát týdně, persky a paštunsky, 4 strany, náklad 1 500 výtisků, vydává ho městská rada Kábulu.
- *Kábul*, měsíčník, persky a paštunsky, vydává ho Akademie věd.
- *Ariana*, čtvrtletník, persky, Akademie věd.
- *Zeraj (Radostná zpráva)*, 2 krát měsíčně, paštunsky, Akademie věd, 4 strany, náklad 4 000 výtisků.
- *Julduz (Hvězda)*, uzbecky, Ministerstvo informací a kultury, 4 strany, náklad 3 000 výtisků.
- *Sob (Ráno)*, balúčsky, týdeník, Ministerstvo informací a kultury, 4 strany, náklad 1 200 výtisků.
- *Hakikate Sarboz (Vojenská pravda)*, týdeník, Ministerstvo národní obrany, persky a paštunsky, 4 strany, náklad 10 000 výtisků.
- *Daravše džavanan (Vlajka mládeže)*, Centrální rada mládeže, persky a paštunsky, náklad 30 000 výtisků.

Kromě těchto novin měla každá provincie svoje regionální noviny:

- Herát: *Ittifaki islam (Jednota islámu)*, persky a paštunsky, náklad 4 500 výtisků.
- Kandahár: *Tuluj afghán (Afghánská jitřenka)*, paštunsky, náklad 4 300 výtisků.
- Uruzgan: *Uruzgan*, persky a paštunsky, náklad 1 000 výtisků.
- Balkh: *Bedar (Probuzení)*, persky a paštunsky, náklad 4 300 výtisků.
- Samangan: *Samangan*, persky a paštunsky, náklad 1 000 výtisků.
- Nengarhor: *Nengarhor*, paštunsky, náklad 3 500 výtisků.

- Paktija: *Vranga (Paprasek)*, paštunsky, náklad 2 500 výtisků.
- Ghazni: *Sanai* (jméno básníka z 13. století), persky a paštunsky, náklad 3 200 výtisků.
- Parvan: *Parvan*, persky a paštunsky, náklad 2 500 výtisků.
- Džusdžan: *Džusdžan*, persky a paštunsky, náklad 3 500 výtisků.
- Fariab: *Fariab*, persky a paštunsky, náklad 3 600 výtisků.
- Badachšán: *Badachšán*, persky a paštunsky, náklad 6 500 výtisků.
- Kunduz: *Kunduz*, persky a paštunsky, náklad 1 300 výtisků.
- Helmand: *Helmand*, persky a paštunsky, náklad 3 250 výtisků.
- Farah: *Sistan* (název regionu), persky a paštunsky, náklad 3 000 výtisků.
- Baghlan: *Ittichad (Svaz)*, persky a paštunsky, náklad 4 000 výtisků.
- Tacharistan: *Tacharistan*, persky a paštunsky, náklad 1 000 výtisků.

Celkový náklad osmnácti regionálních novin na jaře 1980 byl 53 900 kusů. Po Dubnové revoluci 1978 to bylo 33 000 kusů.

Stejně jako za vlády Tarakího a Amina, se vydavatelé tisku v Afghánistánu potýkali s problémem negramotnosti v zemi, a to zejména na paštunském jihu. Lidé neměli o noviny zájem, a to i přesto, že cena jednotlivých výtisků byla velmi nízká. Tento stav je přitom regionálně podmíněn, kulturnější a ženy méně diskriminující sever, kde ženy často prošly armádním výcvikem a školami sovětského typu, je na tom podstatně lépe, než paštunský jih.

Po začátku občanské války se velmi zintenzivnilo rozhlasové vysílání ze zahraničí do Afghánistánu. Mimo již nějaký čas existující a apolitické relace Deutsche Welle (90 minut denně) se objevilo i vysílání CNN (původně pro Irán, v paštunštině). Jak se Studená válka a sovětsko-americké soupeření o Afghánistán stávalo zřetelnější, přibýly i stanice jiné, například Hlas Ameriky (Voice of America – VOA), Svobodná Evropa, Rádio Teherán, nebo Rádio Pákistán.

Sovětský svaz se pokusil o protipropagandu, a roku 1981 vybudoval v Kábulu vysílač o výkonu 220KW, vysílající na krátkých, středních i dlouhých vlnách. Za pomoci jiných evropských reálněsocialistických států byly vybudovány vysílače v hlavních městech všech provincií. Tyto regionální stanice vysílaly až 6 hodin denně, a to nejen pořady převzaté z Kábulu, ale i příspěvky vlastní, v jazycích, používaných na území provincie.

Programová schémata za doby sovětské přítomnosti se pochopitelně řídila ideologickými požadavky. Například zdůvodňování výdobytků revoluce, podpora zahraniční politiky SSSR, atd. Zintenzivnilo se vysílání do zahraničí, přibýly i jazyky, v nichž bylo vysíláno (například kurdština). Vznikl i pořad pro afghánské uprchlíky v zahraničí, který je mě přesvědčit pro návrat do vlasti.

Po odchodu sovětských vojsk Nadžibullah došel k závěru, že ideologie již nemá smysl. Pojmy třídního boje, boje proti imperialismu a podobně, z tisku a z rozhlasového a televizního vysílání vymizely. Značně narostl počet zpráv a relací na islámská témata. Vláda si konečně uvědomila, že nemá smysl pokoušet se ze země náboženské hodnoty vymýt. Ruku v ruce s tím byla stále častěji projevována snaha o mírové ukončení procesu v zemi na neideologickém základě. Tato doba bývá označována za zlatou éru svobody médií v Afghánistánu, která se nikdy předtím (a bohužel ani dodnes potom) neopakovala. Zprávy všeho druhu byly značně objektivní a nezaujaté.

V době, kdy byla v zemi přítomna sovětská vojska, byl afghánský zahraniční rozhlas vysílán silnými vysílači na území SSSR, s tím byl ale po jejich odchodu konec. Odklon od postsovětské zóny a pokus o přiblížení se Západu tak byl vidět i na smlouvě vlády s firmou Siemens, která se zavázala vybudovat v Kábulu vysílač o výkonu 1000KW, jehož parametry by byly srovnatelné se světovým standardem.

Již za nástupu Tarakího vypověděly mnohé zahraniční západní firmy smlouvy o dodávkách technologií pro rozhlas a televizi v Afghánistánu. Tento nedostatek součástek pro afghánský rozhlas ještě zesílil po sovětské okupaci země, kdy na Afghánistán uvalily západní země embargo. Nedostatek součástek byl v nové situaci nahrazen dodávkami z Německé demokratické republiky. Sovětský svaz stál u zrodu vybudování nové budovy televize. Tato budova ale zůstala do odchodu sovětských vojsk nedokončena.

Okamžikem vstupu sovětských vojsk do země byla ukončena i japonská pomoc při výstavbě afghánské televize. Na místa Japonců nastoupili sověští a východoněmečtí technici. Sovětské peníze přispěly k vybudování vlastní centrální budovy televize. Jejich činnost při budování televizních vysílačů skončila odchodem sovětských vojsk v roce 1988.

Afghánští zpravodajové v zahraničí: ze začátku Moskva, New Dehli, Teherán. Později v Peshawaru, Varšavě, Sofii, Budapešti, Praze, Berlíně a v Pekingu. Zprávy z těchto zpravodajských pracovišť nebyly vysílány jako přímě vstupy, ale pouze jako telefonické podbarvení obrazu. Často také přicházely a byly vysílány o den později.

Dalším problémem bylo to, že po vypuknutí války mnoho pracovníků televize buďto padlo, nebo emigrovalo. Často dnes stojí v čele emigrantských televizních stanic v západním světě.

2.2.3 OBDOBÍ 16. IV. 1992 – 27. IX. 1996

Těmi, kteří stáli u Nadžibullahova pádu, byla koalice dosavadních vládních generálů a jednoho z nejvyšších vojenských představitelů opozice, Ahmada Shaha Masuda. Představitelé hnutí odporu dospěli k dohodě o vytvoření Rady, která převzala kontrolu nad zemí a jejím hlavním městem Kábulem. V jejím čele stál Burhanuddin Rabbáni. Proti dohodě a Radě dále bojovaly skupiny fundamentalistického vládce Gulbuddina Hekmatjára. V lednu 1993 převzal zákonodárnou moc parlament a název státu se změnil na Islámský stát Afghánistán (Islamic State of Afghanistan). Nepřetržité boje frakcí pokračovaly dál.

Jelikož islámská vláda byla vlastně koalici sedmi stran, jejichž vztahy nebyly vždy nejlepší, odrazily se tyto jejich spory i v médiích. Nejsilnější frakce mezi sebou bojovaly o co největší kontrolu nad centrálními médii, přitom si budovaly i média a propagandu vlastní. Vlekly boj o vysílače v provinciích a odpor zbytku opozice proti dominanci Rabbániho strany vedl k plánu vytvoření nezávislé rady, která by kontrolovala vyvážený podíl všech frakcí na tisku a vysílání. Tato rada ale do chvíle, kdy Kábul dobyl Taliban, nevznikla.

Rabbániho skupina ovládla kábulský rozhlas a televizi, státní tiskárnu, křeslo ministra kultury a propagace, tradiční listy jako *Anís*, *Hewad* a *Kabul Times*, vydávala i nové noviny *Džemjat-i-Islámí* a některé časopisy v perštině a arabštině. Hekmatjárova frakce vydávala deník *Šahadat (Mučednictví)*. Fronta národního osvobození Sebghatullaha-Al-Mudžahádiho vydávala v perštině noviny *Rastgoján (Hlasatel)*.

V Afghánistánu se vydávaly i noviny pro zahraničí. Dominantní postavení mezi nimi zaujímaly *Kabul Times*, vydávané anglicky, ale i ty měly své problémy technického rázu. Malé soukromé noviny vznikaly v arabštině, angličtině, francouzštině a španělštině.

Za vlády Rabbáního panovala v jím ovládaných médiích v první řadě propagace islámu. Jedná se o články a pořady, vykládající Korán, komentující jeho aplikaci na praktický život (zejména v době postního měsíce Ramadánu), a podobně. Nechyběly ani pořady osvětové, večerní univerzita a pořady pro ženy (*Žena a společnost*) a děti. Po zpravodajských relacích je obvyklé „vysvětlení zprávy“, často delší než správa sama, poplatné zájmům vlády. Vláda a prezident svoje názory prezentuje i v prohlášeních, které jsou vysílány v hlavní večerní rozhlasové zpravodajské relaci.

Z technického hlediska je záparem stav, kdy žádné afghánské médium nemá oprávnění získávat si informace prostřednictvím světových tiskových agentur nebo svých zpravodajů. Novinky ze zahraničí jsou zpravidla odposlechnuty s cizího rozhlasu nebo přejety z cizího tisku. To vše bez ověření, a pochopitelně s velkým časovým zpožděním. Zpoždění se ještě zvětší administrativními průtahy, kdy pouze agentura Bachtar má právo povolit zprávu pro vysílání. Není tedy divu, že většina obyvatel země dává přednost poslechu zahraničního rozhlasu. Nejposlouchanější je Hlas Ameriky, Deutsche Welle, BBC, menší stanice z Pákistánu, Iránu, Indie a Saúdské Arábie.

Technická vybavenost redaktorů je špatná, nezřídka musí na cestě za zprávami používat vlastní magnetofony a vozy.

Mezi nejoblíbenější pořady televize patřila relace *Ájna (Zrcadlo)*, která se vysílala i v rozhlase; a čistě rozhlasová relace *Sadaje Mardun (Hlas lidu)*. V obou případech se jednalo o kritiku komunálních nedostatků, s nimiž byli lidé denně ve styku (problémy s kanalizací, potravinovým zásobováním, a podobně). Oblíbeny byly i různé besedy a debatní „kulaté stoly“.

Po převratu bylo vydáno nařízení, zakazující ženám účinkovat v rozhlase v televizi. Pořady a hudba, v níž vystupuje žena, byly uloženy do archivu a nesměly se prezentovat. Mediální hvězdy ženského pohlaví v mnoha případech opustily zemi a staly se populární v okolních státech.⁸

Zvláštní pořad pro Afghánce v zahraničí (v Evropě, Indii, Pákistánu, Iránu) se z technických důvodů přestal vysílat. Podobně se vedlo i pořadům *De Watan Chag (Hlas vlasti)* a *Afghan Chag (Hlas Afghánce)*, které byly vysílány na dlouhých vlnách a tedy zachytitelné velmi daleko v zahraničí. I tyto pořady se přestaly vysílat. Rádio Kábul přestalo vysílat i hudební pořady.

V rozhlase panuje snaha vyváženě zastupovat různé jazyky, které se v zemi používají. Mimo dominantní paštunštiny a perštiny tak vysílání obsahuje hodinové bloky v uzbečštině, balučštině a jiných jazycích Afghánistánu.

Vysílání pro zahraničí se odehrává: jednu hodinu denně v urdštině, pro Pákistán. Dva půlhodinové bloky se vysílají v angličtině (jeden pro Asii a Austrálii, druhý pro Evropu a Ameriku) Pořady v němčině, arabštině, ruštině a francouzštině trvají každý půl hodiny denně. Všechny tyto relace se vysílají na krátkých vlnách. Jsou tedy problémy s kvalitou jejich příjmu ve světě.

⁸ Krátce Žena je lidskou bytostí stejně jako muž a byla stvořena k obrazu Božímu. Potvrdil to při včerejší modlitbě ve Vatikánu papež Jan Pavel II.; in: Lidové noviny, 19. VI. 1995.

Boje islámských frakcí v roce 1992 přinesly časté výpadky proudu, problémy s technickou podporou vysílání rozhlasu a televize. Televizní vysílač byl roku 1992 poškozen dokonce tak, že měsíc nefungoval vůbec, a po opravě s pouze tak omezeným výkonem že stěží pokryl samo kábulské údolí. V době výpadků elektřiny v řadě regionů země byly tak jediným, zdrojem zpráv rozhlasové přijímače na baterie. Ale i samy vysílací podmínky rozhlasu nebyly nejlepší, o vysílací budovy v Kábulu i v provinciích se pochopitelně často bojovalo.

2.2.4 OD 27. IX. 1996 – ÉRA TALIBANU

Na podzim roku 1994 v okolí města Kandaharu za dosud nevyjasněných okolností vzniklo hnutí *Tálebán-e Haqq (Hledači pravdy, Studenti, Taliban)*. Tato organizace, složená většinou z etnických Paštunů, projevila obdivuhodnou organizovanost a cílevědomost a brzy se jí podařilo dobýt na 80 % země, včetně Kábulu (kde popravili exprezidenta Nadžibullaha). Zbýlé, dosud vzájemně bojující frakce, se sjednotily. Hekmatjár přijal funkci premiéra, Rabbání je nadále prezidentem a Masud je vrchním velitelem vojsk. Jejich spojenec, etnický Uzbek, generál Rašíd Dóstum emigroval do Turecka.

Konflikt v Afghánistánu, který po odchodu Sovětů působil regionálně a izolovaně, s nástupem Talibanu opět překračuje hranice. Zapojuje se do něj Irán, Pákistán, Spojené státy americké, Ruská federace, Saúdská Arábie, Uzbekistán, Tádžikistán a jiné státy. Taliban od roku 1996, kdy dobyl Kábul, uznaly jen Pákistán, Spojené arabské emiráty a Saúdská Arábie.⁹

„USA sympatizovaly jeden čas s Talibanem – už proto, že jeho opozici podporuje Irán, ale i proto, že nechtěly zatěžovat své vztahy s Pákistánem, který jako první uznal talibanskou vládu v Kábulu a poskytuje jí významnou podporu. Zatím druhou zemí, která uznala režim Talibanu, je Saúdská Arábie. Trojúhelník Washington – Rijád – Islámábád má jeden společný jmenovatel – ropné a plynárenské projekty. Indie a Pákistán budou potřebovat další energetické zdroje, které mohou poskytnout postsovětské republiky Střední Asie. Z Pákistánu mají tyto suroviny volnou cestu i na východoasijské trhy. Taliban už teď rozehrává hru o zakázky na produktovody přes afghánské území mezi argentinskou firmou Bidas a konsorciem amerického Unocalu se saúdskoarabskou Deltou.“¹⁰

Tyto projekty mají – spolu s financemi z prodeje drog – nezanedbatelný vliv na životaschopnost Talibanu.

Rusko je znepokojeno vizí dalšího fundamentalistického režimu hned za humny a podporuje protitalibanskou opozici. Strpělo i překročení války za hranice Společenství nezávislých států: v dubnu reportéři potvrdili, že v tádžickém Kuljabu využívají leteckou základnu stroje Tádžika Šáha Masúda obklíčeného v pandžšírském údolí ... Moskva a Uzbekistán uvedly do pohotovosti 20 000 vojáků na řece Amudarja. Zároveň byl urychlen mírový proces v Tádžikistánu, kde komunistická nomenklatura po letech dospěla k dohodě o účasti islámské opozice na vládě. To má zabránit budoucí radikalizaci islamistů, i když ideologický vliv Talibanu nelze do budoucna vyloučit.¹¹

⁹ Viz: Tureček, B., Tálibán nařídil povinné pěstování máku na opium, tvrdí iránská IRNA; in: Právo, 14. XI 1998.

¹⁰ Viz: Palata, R., Válka v Afghánistánu se opět rozhořela; in: Respekt, 24 / 1997.

¹¹ Viz: Palata, R., Válka v Afghánistánu se opět rozhořela; in: Respekt, 24 / 1997.

Afghánský Taliban se svým náboženským fanatismem a netolerancí vnáší citelný neklid mezi své sousedy. Okolní vlády se ani tolik neobávají jeho zbraní, jako spíše radikálních myšlenek militantního islámu, jež by mohly, padnou-li na úrodnou půdu, roztržít napadrtý křehkou regionální stabilitu ...

Mnozí dnes varují, že sunnitské hnutí po upevnění svého sevření nad hornatou afghánskou zemí začne šířit destabilizující vliv po celé ohromné zóně bohaté na ropu, od Středního východu po středoasijské státy ...

Náboženská armáda Talibanu už dnes svými úspěchy povzbuzuje a inspiruje k vývozu radikalismu různé extremistické skupiny v Pákistánu, které vysílají své kazatele šířit nesmiřitelný islám do postsovětských středoasijských republik. Příkladně uzbeký prezident Islam Karimov opakovaně varoval před příchodem náboženského fanatismu z jihu a obvinil Afghánistán a Pákistán, že verbují mudžáhidy mezi mladými Uzbeky a cvičí je v tajných táborech. Také ohromný Kazachstán se podle místní tajné policie stává cílem rostoucího počtu muslimských kazatelů, kteří v zemi nelegálně hlásají náboženský extremismus ...

Pomocí zbraní i fundamentalistické ideologie posilují afghánské milice svůj vliv i v indické části Kašmíru, jediném indickém svazovém státě s převahou muslimů ... U všech sousedů Afghánistánu – v Íránu, Pákistánu, Turkmenistánu, Uzbekistánu a Tádžikistánu – existují minimálně silné sunnitské menšiny. Žádná z těchto zemí nemá divoké, nepoddajné končiny na hranicích s Afghánistánem, hemžící se uprchlíky a talibanskými agenty, zcela pod svou kontrolou.¹²

Na otázku, jaký je vztah Talibanu k ženám, odpovídá většina řadových bojovníků hnutí jednoznačně: "Svatý korán říká, že místo ženy je doma u krbu." Avšak odborník na tuto problematiku, profesor na univerzitě v americkém Richmondu Azizah al-Habri napsal: "Korán nikde nehovoří o tom, že by se ženy nemohly vzdělávat, či dokonce pracovat." ...

Podle některých muslimských učenců Taliban postupem proti ženám hrubě poškodil islámské učení. Dokonce Írán, který jen stěží může být považován za baštu feminismu, se připojil k chóru vyjadřujícímu odsouzení. V Íránu totiž přes veškerý radikalismus mohou ženy pracovat, volit, řídit auto, studovat či podnikat. Znalci islámu uvádějí, že právě pružnost ve výkladu islámského práva dává naději, že i Taliban nakonec nalezne cestu, jak tvrdé předpisy změkčit.¹³

Afghánské ženy, které stoupenci Talibanu přinutili opustit zaměstnání, by měly i nadále pobírat finanční částku ve výši bývalého platu. Rozhodl o tom na základě příslušného dekretu duchovní otec islámských milicí mullah Muhammad Umar. Rozhodnutí má platit jak v Kábulu, který Taliban obsadil v noci na pátek, tak v dalších městech, která spadají pod kontrolu islámských milicí. Ženám pracujícím v některých profesích však byla udělena výjimka. Např. lékařky a zdravotní sestry mohou pečovat o příslušnice svého pohlaví. Taliban rovněž důrazně odmítá nařčení, že hnutí se staví proti vzdělávání žen. Jak by mohl Taliban, jehož příslušníky jsou převážně studenti islámských seminářů a jejich učitelé, být proti vzdělání, prohlásil mluvčí Talibanu. I když jedním z prvních opatření milicí bylo uzavření dívčích škol na všech stupních, příslušnice něžného pohlaví prý nebudou opomíjeny ve vzdělávání v rámci islámské výchovy. Například lékařské obory budou smět studovat jen dospělé ženy, neboť zkoumání anatomie lidského těla se nehodí pro žáky nižších článků vzdělávacích institucí. Islámské milice, jež kontrolují dvě třetiny afghánského území, se již

¹² Kryzánek, L., Taliban budí strach. Ani ne zbraněmi, jako radikálními idejemi; in: MFD, 10. XII. 1998, str. 10.

¹³ Kryzánek, L.; Buchert, V., Je islám vůči něžnému pohlaví skutečně tak tvrdý?; in: MFD, 15. XI. 1996, str. 10.

pustily do prosazování islámského práva šaría. Ženy musí na veřejnosti chodit důsledně zahalené. Ty ženy, které toto nařízení poruší, mají být bezodkladně potrestány. Již v neděli, dva dny po dobytí Kábulu, byly nemravné ženy, jejichž oděv byl shledán neslušným, na veřejnosti bity a přinuceny vrátit se domů. Rovněž prý již došlo k několika exekucím na základě islámského práva. Objevily se první zvěsti o odseknutí končetin nenechavcům, kteří si neváží cizího majetku. Tento postup je uplatňován v některých dalších islámských státech, kde je striktně uplatňováno právo šaría. Ani muži se nevyhnou novým pořádkům. Napříště mají nosit tradiční bílou čapku nebo turban a nechat si narůst plnovous. Pokud bude někdo usvědčen z užívání drog, konzumace alkoholu nebo cizoložství, hrozí mu trest smrti oběšením.¹⁴

Dnes je země fakticky rozdělena na pašunský jih, ovládaný Talibanem, kde platí zásady odvozené od islámského práva šaría (šaría) a na perský sever, kde panují – rozhodně co se týče životních podmínek žen – podstatně liberálnější a „evropštější“ poměry.

I když „Pákistánský rozhlas citoval vůdce Talibanu mullaha Muhammada Rabbáního, že jeho jmenovec a dosavadní prezident Burhánuddín Rabbání, premiér Hekmatjár a další nemají v novém uspořádání země místo“,¹⁵ tak přesto se v Tadžikistánu nedávno konaly nadějně rozhovory o míru. Hovoří se i o možnosti rozdělení země na dva samostatné státy. Tuto variantu ale komplikuje to, že obě strany pro sebe požadují město Kábul.

O vztahu Talibanu k masovým médiím svědčí už i to, že jeho bojovníci krátce po svém obsazení Kábulu vynesli z kin ve městě na ulici filmy a spálili je. Zároveň oznámili, že mají v úmyslu toto kina přeměnit na mešity.

„Tyto filmy jsou neislámské, a proto je pálíme, řekl člen Talibanu před kinem Zainab (jméno jedné z dcer proroka Mohameda). Taliban po obsazení relativně liberálního Kábulu koncem září oznámil, že bude přísně uplatňovat islámské právo šaría, a zakázal ženám pracovat, sledování některých televizních pořadů a hudbu. Příslušníci islámské milice, kteří z kina nesli plné náruče indických a západních filmů, uvedli, že kino Zainab bude přeměněno na mešitu a podobný osud čeká i další kina. Kábulská kina, jichž bylo v době prosovětského režimu zhruba 15, byla uzavřena již bývalým premiérem Gulbuddínem Hekmatjarem v rámci jeho programu islámských reforem. V době, kdy se města zmocnil Taliban, nebylo v provozu žádné kino.“¹⁶

„Žádná televize, žádné video, žádný alkohol, žádné drogy. Ženy od hlavy k patě zahalené, v rozhlase znějí jenom pasáže z koránu.

Podmínky, za nichž nastoluje v Afghánistánu fundamentalistické hnutí Taliban nejtvrďší islámský režim na světě, mezinárodní společenství šokuje. Pro znalce místních poměrů nejde o nic překvapujícího. Podle odborníků byl islám v Afghánistánu vždy nejortodoxnější a nejxenofobnější na zeměkouli.“¹⁷

Postoj Talibanu k televizi je dvojaký, na jedné straně ji označuje za západní vynález (nástroj ďábla), na straně druhé si uvědomuje její možnosti ve své propagandě.

Zásadní roli ve zpravodajství v zemi tak převzaly emigrantské zdroje (3 miliony osob v Pákistánu, 2 miliony v Iránu, mnoho dalších v Evropě a ve Spojených státech amerických¹⁸).

¹⁴ Zlodějům jsou odsekávány končetiny; in: LN, 1. X. 1996, str. 7.

¹⁵ Taliban zavádí islámské právo; in: LN, 30. IX. 1996, str. 7.

¹⁶ Z kin mají být mešity; in: LN, 15. X. 1996, str. 7.

¹⁷ Buchert, V., Taliban chce nastolit nejtvrďší režim světa; in: MFD, 27. IX. 1996, str. 9.

¹⁸ Tvarůžková, B., Mým domovem je Afghánistán; in: Magazín LN, 2. X. 1998.

Není to ale nijak jednoduché. „Vydávat opoziční noviny v diktátorských režimech vládnoucích na středním východě není většinou možné. Redakce takových periodik proto sídlí v zahraničí, jejich oblíbeným místem je např. Mnichov, Moskva či New York. I tak jsou však novináři a distributoři novin, kteří chtějí informovat objektivně své spoluobčany v zemích, jakými jsou Afghánistán, Tádžikistán či Írán, často v bezprostředním ohrožení života ... Jistý afghánský podnikatel byl pověšen za to, že přivezl do země brožurku, která vysvětlovala, že za nevěru nelze ženy trestat smrtí ... Nejvíce distributorů uvázne v sítích nedemokratických režimů vinou udání. Často tak učiní fanaticky orientovaní členové jejich vlastní rodiny. Nejen distributoři, ale i novináři disidentských listů pracují pod neustálou hrozbou útoku ze strany diktátorských režimů. Některé redakce nicméně pracují na stejném principu, jako je to běžné u normálních novin.“¹⁹

Na území země lze zachytit rozhlasové i televizní vysílání sousedních států, postsovětských republik, Iránu, Pákistánu, Indie a Číny.

V Německu jsou všechny zdejší pořady pro afghánské emigranty vysílány z Hamburgu, a to v neděli, od 14.00 do 22.00. Každá stanice má přidělenou 1 hodinu vysílacího času. Konkrétní rozdělení je toto:

- 14-15 stanice Arghawan.
- 15-16 Hindukuš.
- 16-17 Pamír.
- 17-18 Pamdat.
- 18-19 Rangin.
- 19-20 Hewad.
- 20-21 Noj.
- 21-22 Pajam.

Tyto stanice se – přes jisté výkyvy v osobních názorech svých provozovatelů – snaží o značnou míru neutrality mezi znesvářenými ideologiemi, aby tak nahradily svým divákům-emigrantům nedostatek konsensu (či vůbec neexistenci vysílání), který je tak typický pro televizi ve vlastním Afghánistánu. Obsahová struktura u všech těchto stanic se skládá nejprve z náboženské relace, po ní následuje reportáž z nějaké kulturní akce pořádané emigranty a rozhovory se známými osobnostmi života afghánského exilu. Často nechybí ani hitparáda populárních písní.

¹⁹ Prokůpek, V., Distribuovat svobodný tisk na střední východ bývá životu nebezpečné; in: Lidové noviny, 7. XII. 1998, str. 17.

Afghánská média sídlící na území Spojených států amerických, jsou tyto:

- Voice of Afghanistan, Toronto, Kanada.
- Voice of Afghanistan Radio (vysílá každý den v době 7:00-08:00).
- Afghanistan Today, kabelová televize, Fremont, Severní Karolína.
- TV Sadah-o Seemha-e Afghanistan, Union City, Severní Karolína.
- TV Donnyahe Jawanan, Union City, Severní Karolína.
- Radio Fanoos, každou neděli (6:00-07:00), Severní Karolína.
- Azadi Afghan Radio, Washington D. C.

Přehled jejich programu lze získat obratem na e-mailové adrese **info@afghani.com**.

Pro úplnost dodávám, že Afghanistan není napojen po zemi ani na síť Internet ani Bitnet.²⁰ Internetové loackce o Afghánistánu byly vytvořeny zejména na doménách v Evropě, Spojených státech amerických a Japonsku. Přehled o aktuálním stavu těchto adres lze obratem získat na e-mailové adrese **zhang@ces.kyutech.ac.jp**.

2.3 FOTOŽURNALISTIKA V AFGHÁNISTÁNU

Jak již bylo řečeno, Afghánistán patří mezi rozvojové země, a proto i kvalita jeho fotožurnalistiky není na příliš vysoké úrovni. Svou roli hraje i popisované „revoluční“ prostředí, v němž se podle neustálých politických a právně-systémových změn, mění i podmínky a „mantinely“ pro práci ve fotožurnalistice.

Po době monarchie, kdy se právo řídilo islámsko-demokratickými konvencemi, byla nastolena socialistická demokracie a právní systém se nasměřoval ke proletářské politice. V tomto období také nastal rozvoj žurnalistiky a fotožurnalistiky. Mnoho lidí v produktivním věku, kteří měli o tuto profesi zájem, se jí začali věnovat. To by za doby monarchie nebylo možné. Poprvé v dějinách této země se fotožurnalistika začala rozvíjet demokratickým způsobem, a dosáhla také brzy velice vysoké úrovně. V roce 1980, 28. dubna, den po revoluci, v rámci oslav, byla pro mladou generaci otevřena škola, specializovaná právě na fotožurnalistiku. V tomto období se objevilo mnoho mladých známých fotografů, kteří touto cestou dali najevo své city, a kteří také reprezentovali Afghánistán na mnoha výstavách po celém světě (mimo jiné i velmi uznávaná výstava World Press Photo).

Mezi tyto známé fotografie patřil mimo jiné i proslulý fotograf Abdul Azíz, narozený roku 1951 v Kábulu. Ten byl průkopníkem fotografie jako samouk i za monarchie, kdy byl za své snímky několikrát uvězněn. Svými fotografiemi chtěl tehdy ukázat plnou pravdu: krutost, tvrdost a nelidskost tehdejšího monarchistického režimu.

Státní režim byl krutý hlavně proto, že fotografovat směli jen muži, a to ještě způsobem, jaký si přála tehdejší vláda. Po zhroucení tohoto režimu usilovala nová vláda o nastolení všech právních norem obvyklých v zemích západního typu. V první řadě se však musela zvýšit úroveň gramotnosti celého obyvatelstva. Tím byl také učiněn první krok k rozvinutí právoplatného a hlavně demokratického rozvíjení nejen fotožurnalistiky, ale i žurnalistiky vůbec.

---

²⁰ Viz: Svět na terminálu počítače; in: Strategie, 9 / 1995, str. 60-62.

Tato křehká rozvíjející se demokracie však neměla dlouhého trvání. Po pouhých patnácti letech se tento režim zhroutil, a nastala opět doba pronásledování, útlaku, a náboženského fanatismu.

Všichni režimu nepohodlní fotografové, působící v této době, byli nuceni emigrovat. Mezi nimi i již výše uvedený Abdul Azíz, který v dnešní době působí ve Spolkové republice Německo. I dnes se při výstavách svých fotografií snaží reprezentovat Afghánistán v reálném světle. Jednou z jeho nejznámějších fotografií, kterou reprezentoval svou zemi, se jmenovala „Černý mrak“, tato fotografie uměleckým způsobem zobrazuje míru utrpení celé afghánské společnosti. Další jeho známou fotografií je „Červené světlo“, které zobrazuje dlouhotrvající válečný konflikt v oblasti a bolest národa.

2.4 MÉDIA A VÁLKA – ZPRAVODAJSTVÍ O VÁLCE V AFGHÁNISTÁNU NA ZAHRANIČNÍCH OBRAZOVKÁCH A V ZAHRANIČNÍM ROZHLASE A TISKU

Masmédia představují základní komunikační formu, která veřejnosti zprostředkovává image jednotlivých národů. Lidé si prostřednictvím médií utváří také obraz o částech světa, které nikdy osobně nepoznali a na základě takového mediálního obrazu si o nich vytvářejí úsudek. Odtud je zřejmé, že se image nebo obrazy národů jako masmediálně zprostředkované stereotypy zakládají na sekundární zkušenosti. Informace o jiných národech a zahraničněpolitických událostech dostáváme více nebo méně prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků, což obvykle platí i pro většinu vládních a parlamentních představitelů nebo pro vysoké státní úředníky. Vliv médií i jejich možnosti jsou o to větší, čím více je při artikulaci negativního stanoviska použito sugestivních obrazů.

Politické postoje podstatné části dnešní veřejnosti jsou utvářeny téměř výhradně na základě televizního zpravodajství. Občanů, kteří získávají informace ze světa politiky i jinou cestou, není mnoho. Člověk, nežívá-li navíc i jiné informační zdroje, má výraznou tendenci k málem nekritické důvěře v to, co vidí „ne vlastní oči“. Schopnost televize zprostředkovat obraz událostí bez ohledu na to, zda odpovídá realitě, má mobilizující účinky. Televize může evokovat představy či myšlenky, vyvolávat xenofobii, rasismus nebo dokonce konstituovat národní společenstva.

Mnohem těžší než vytvořit negativní obraz skutečnosti je ovlivnit představy lidí pozitivně, protože negativní zprávy v nás aktivují potřebu ochrany, která je jednou ze základních lidských potřeb, zatímco pozitivní zpravodajství na naši citovou strukturu obvykle nepůsobí.

To je také důvod, proč se mnohá „populisticky“ orientovaná média zaměřují na negativní a pokud možno i násilné události, které mezi cílovými zákazníky (čtenáři, diváky, posluchači) vzbuzují největší zájem. Nikoliv náhodou užívají vedoucí redaktoři americké televizní stanice CNN heslo, které, volně přeložené do češtiny zní asi jako: „krve není nikdy dost“. Podobná orientace se vyplatila především v době války v Perském zálivu. Těmito pravidly se řídí i výběr základních zpráv v médiích. První místo v tomto výběru náleží velmocenským konfliktům nebo konfliktům (či krveprolitím bez typicky válečného pozadí) v geograficky nebo kulturně blízkých státech. Mezi preferované události patří i katastrofy, státní převraty, nepokoje a pod. Konflikty v geograficky nebo kulturně vzdálenějších státech mají ovšem nižší prioritu. Až po nich obvykle následují divácky méně oblíbené zprávy

z hospodářské nebo kulturní oblasti. Na korektury nebo komplexní pohled na dotčenou problematiku obvykle nezbývá v přehuštěném schématu zpravodajství prostor.

Význam médií v dnešní civilizaci vede čím dál více k podřizování zahraniční politiky jejich tlaku a souběžně nutí politiku masmédiá využívat a ovlivňovat. Tvorba public relations je využívána od nevinných záměrů v oblasti turistické reklamy až po politicky citlivé cíle. Obraz, jaký si takto lidé v jedné zemi o jiné zemi a o jejím národu (národech) potom utvoří, může vést buď ke zlepšení vzájemných vztahů, nebo k polarizaci a nepřátelství.

V konkrétním případě Afghánistánu, a na pozadí konce Studené války, je vedle image jedné z nejchudších zemí světa, kde je válka vlastně „normální“ a mír vlastně nemožný, vidět i to, jak velká je potřeba „viditelného nepřítele“ na obrazovkách západních států. Dosud jednoduší image mudžahedínů, kteří prezentovali protisovětskou opozici, a byli na Západě chváleni, i když jejich bojové metody nebyly nijak čisté, se stali najednou komplikovanější skupinou. Z někdejšího jednoho pojmu jsou pojmy dva: islámská vláda na severu země a hnutí Taliban na jihu Afghánistánu. Taliban je nyní prezentován jako viditelný nepřítel, proti němuž může prezident Spojených států amerických svou zákonodárnou iniciativou přikázat letecky zaútočit, pěstitel drog a podporovatel mezinárodního teroristy bin Ládína.. Zároveň je ale Taliban pro Spojené státy americké ekonomicky důležitý, jako partner v mezinárodním obchodu s ropou. Která z obou image nakonec převládne a k čemu povedou dnešní mírové rozhovory, je prozatím otázkou.

2.5 PRAKTICKÁ ČÁST

NEJZNÁMĚJŠÍ AFGHÁNŠTÍ NOVINÁŘI PRACUJÍCÍ V ROZHLEASE A V TELEVIZI, ÚDAJE O NICH A ROZHOVOR S NIMI

Zakijá-Khohzad. Narodila se v roce 1949 v Kábulu, pochází z velice známé afghánské umělecké rodiny. Po ukončení střední školy začala studovat na universitě Avicenum v Kábulu. Je manželkou nejznámějšího afghánského malíře Khozhada. Po ukončení vysoké školy začala pracovat na volné noze jako moderátorka různých živých koncertů a potom dostala nabídku pracovat jako rozhlasová hlasatelka. Poté prošla konkursem a získala místo televizní hlasatelky. Během velmi krátké doby se stala nesmírně populární. Získala několik různých ocenění Novinářské asociace Afghánistánu a stala u kolébky založení Ženského hnutí Afghánistánu. Zejména se zasazovala za to, aby ženy častěji vystupovaly na televizní obrazovce. Po odchodu sovětských vojsk a po nástupu islámské vlády byla pronásledována. Proto odešla i s celou svou rodinou do Indie, kde pracuje pro jednu soukromou televizní společnost provozovanou afghánskými emigranty v Indii.

Druhou nejznámější afghánskou hlasatelkou je **Sohailo Azghari Wardak.** Narodila se v roce 1964. Studovala střední školu v Kábulu a poté začala studovat na žurnalistické fakultě university Avicenum. Začátek její kariéry se odehrál v rozhlasu a poté začala pracovat pro televizi v Kábulu a také se stala první afghánskou hlasatelkou, která uváděla různé pořady. Její kvalifikace spočívala i na schopnosti plyně hovořit v několika jazycích (perština, paštunština, angličtina). V televizi pracovala do roku 1990. Z politických důvodů byla pronásledována a byla nucena emigrovat. Zakotvila nakonec v Německu. Zde momentálně pracuje v jedné televizní společnosti, která vysílá pro afghánské emigranty v Hamburku. Uvádí různé pořady, zaměřené hlavně na ženskou diváckou obec.

Ahmed Ghaus Zalmai se narodil v roce 1963. Základní a střední školu studoval v Kábulu a potom začal studovat vysokou školu v Paříži. Po jejím ukončení začal pracovat pro afghánskou televizi v Kábulu, kde uváděl různé pořady, zaměřené hlavně na mladé lidi. Jednalo se o pořady „*Sohate Bo Šomo*“ (Hodina s vámi) a „*Ozmon Gohe Zehem*“ (Zkouška inteligence). Díky těmto dvěma pořadům se stal nejoblíbenějším televizním hlasatelem v Kábulu. Uváděl ještě televizní jazykový kurs francouzštiny. Jeden čas byl i zahraničním zpravodajem afghánské televize v Paříži. Do roku 1991 žil v Kábulu. Posléze z politických zemí musel Afghánistán opustit. Dnes žije v Uzbekistánu, v Taškentu. Momentálně nepracuje pro televizi, ale pro afghánské noviny, vydávané v Taškentu. Mnohokrát byl hostem Radiožurnálu v Praze a mohli jsme ho vidět i na obrazovce České televize.

Muhammad Z. Nazar se narodil v Kábulu, v roce 1954. Vystudoval střední školu v Kábulu. Potom mezi lety 1976-1979 studoval na fakultě ekonomie univerzity Avicenum v Kábulu. Jeho zkušenost v rozhlasu a novinářstvím začala na počátku roku 1972, kdy začal pracovat jako redaktor v rozhlasovém zpravodajství. Poslední dva roky svého studia ekonomie již zároveň pracoval jako zpravodaj Rádía Kábul (1978-1979). Roku 1980, po okupaci země Sovětskou armádou, opustil zemi. V tomto roce začala jeho spolupráce s Rádiem Svobodná Evropa. V roce 1989 byl jmenován ředitelem turkménské sekce rádia Svobodná Evropa, sídlící nejprve v Německu a posléze i v Praze. Protože je turkménské národnosti, vždy se zasazoval za práva svého národa a podporoval model mnohonárodní společnosti v Afghánistánu. V té době byl také aktivistou demokratizačního (proti-

komunistického) procesu v nově osamostatněném Turkmenistánu. Během jeho kariéry se seznámil s množstvím významných osob, jako například politici a kulturní celebrity Střední Asie a Blízkého východu. Mluví turkmensky, anglicky, paštunsky, persky a turecky.

1. Jaké jsou Vaše dobré či špatné zkušenosti z praxe?

Zakijá-Khohzad: Moje první dobré zkušenosti se datují od doby, kdy vládl Babrak Karmal. Všechny ženy tenkrát dostaly možnost pracovat v různých médiích a tím pádem se práva žen značně zlepšila. Byl to úplný opak velmi špatných zkušeností, které se mi přihodily za vlády Hafizullaha Amina, kdy jsem byla za své názory, směřující k zrovnoprávnění žen pronásledována a jednou jsem byla dokonce na 24 hodin vězněna.

Sohailo Azghari Wardak: Velmi pozitivně jsem vnímala samu možnost moci pracovat pro afghánskou televizi. Postoj lidí ke mě byl velmi vstřícný. Díky této práci v televizi jsem měla možnost poznat mnoho nových lidí. Jako zpravodajka jsem měla možnost cestovat do zahraničí. Navzdory těmto převažujícím dobrým zkušenostem mě několikrát nepříjemně překvapily názory některých mých spolupracovníků, kteří se – i za doby Karmala a Nadžibullaha – netajili s tím, že se domnívají, že žena na televizní obrazovku nepatří.

Ahmed Ghaus Zalmai: Moje dobrá zkušenost vycházela z toho, že jsem, díky svému předchozímu pobytu ve Francii, byl jediným afghánským zpravodajem v Paříži. Ale kvůli tomu, že jsem vždy bojoval za práva mládeže, jsem to někdy se svou upřímností „přehnal“. Moje názory se nelíbily státním komunistickým funkcionářům za doby Karmala, takže výsledek na sebe nenechal dlouho čekat. Byl jsem několikrát vězněn a pochopitelně jsem přišel i o práci.

Muhammad Z. Nazar: Protože plynne hovořím několika jazyky, dostal jsem příležitost pracovat pro turkménské oddělení Rádia Svobodná Evropa Momentálně jsem ředitelem celé turkménské sekce. Tato funkce mě pochopitelně těší. Bohužel jsem se nevyhnul i špatným zkušenostem v životě. Když jsem ještě žil v Afghánistánu, byl jsem kvůli svému podílu na přípravě ilegálních protikomunistických novin v nebezpečí, takže jsem musel opustit vlast.

2. Jaký byl Váš oblíbený pořad, který jste uváděli?

Zakijá-Khohzad: Můj oblíbený pořad byl ten, který jsem uváděla pro afghánské ženy. Bylo to vysílání naživo, což je moje nejoblíbenější specializace.

Sohailo Azghari Wardak: Nejvíce jsem si oblíbila moji zpravodajskou relaci v paštunštině. Jelikož jsem musela opustit Afghánistán a momentálně žiji v Německu, v Hamburku, snažím se ve zdejší afghánské nezávislé televizi na tento pořad navázat a pomáhat tak zdejší emigrantské populaci být stále informována o aktuálním dění.

Ahmed Ghaus Zalmai: Mým nejoblíbenějším pořadem byla *Sohate Bo Šomo* (Hodina s vámi) a potom také *Ozmongoi Zehn* (Zkouška inteligence), postavená na principu hry Jeopardy, něco jako je v České republice „Riskuj!“. Byl jsem tady v kontaktu s mladými lidmi,

a to je něco, co mě vždy opravdu potěší. Zapomenout nemohu také na pořad *Posoch Chist* (Co to je za otázku?), kde mezi sebou soutěžila školní družstva.

Muhammad Z. Nazar: Protože pracuji v rozhlasové stanici Svobodná Evropa, jejímž hlavním posláním je prolamovat informační bariéry v nesvobodných státech, nenechám dopustit na zpravodajské relace. Ty se staly mým přirozeným vyjádřením a snažím se do jejich přípravy dávat maximum.

3. Spolupracovali jste, či spolupracujete, s cizí televizí?

Zakijá-Khohzad: Momentálně žiji v Indii a televizi se v současnosti příliš nevěnuji. Maximálně připravím nějakou relaci o životě afghánských uprchlíků v Indii, která je posléze vysílána afghánskými televizemi v Německu. Dříve jsem ale pochopitelně s televizí spolupracovala více. Jednalo se o vysílání v Tádžikistánu a občas jsem připravovala i relace pro moskevskou televizi.

Sohailo Azghari Wardak: Během svého života jsem měla při svých cestách po světě příležitost poznat zákulisí mnoha státních i soukromých televizních stanic. Protože dnes žiji v Německu, snažím se tyto zkušenosti co nejlépe zúročit při přípravě relací zdejší emigrantské televize v Hamburku.

Ahmed Ghaus Zalmai: Spolupracoval jsem jak s indickou, tádžickou, tak i s francouzskou televizí. Největší dojem na mě udělala pochopitelně Paříž. Zdejší technické zázemí se se situací v Asii nedá srovnávat. Úplně nejhorší nebyly ani moje zkušenosti s televizí České republiky, kterou jsem měl možnost poznat při svých mnoha návštěvách v době, kdy ještě existovalo Československo, na přelomu 80. a 90. let.

Muhammad Z. Nazar: S prací v televizi větší žádnou zkušenost nemám. Celá moje novinářská dráha se odehrávala v rozhlase a v televizi jsem se pohyboval maximálně při návštěvách za svými přáteli v jejím zákulisí.

4. Jaká místa jste jako novináři procestovali?

Zakijá-Khohzad: Díky tomu, že jsem vždy bojovala za ženská práva v Afghánistánu, tak mě ženské organizace v zahraničí nejednou pozvaly, abych v jejich zemi poreferovala o situaci v mé vlasti. Tak jsem měla příležitost podívat se do Spojených států, Francie, Indie, Německa, Tádžikistánu a mnoha jiných zemí.

Sohailo Azghari Wardak: Když jsem aktivně působila v afghánské televizi, patřila jsem k jejím nejmladším zaměstnancům. Na cesty do zahraničí byli vysíláni hlavně moji starší spolupracovníci. Na mě přišla řada až na konci 80. let. Pochopitelně mnoho jsem se nacestovala poté, co jsem emigrovala. Dnes jsem občanem Spolkové republiky Německo, takže mi její pas umožňuje bez problémů cestovat kdekoli po světě za přípravou televizních příspěvků o životě afghánských utečenců.

Ahmed Ghaus Zalmai: Díky své profesi jsme procestoval pořádný kus světa. Nemůžu dost dobře vyjmenovat všechny země, ale jen namátkou bych zmínil Čínu, Rusko, Francii, Německo, Českou republiku, respektive Československo, Pákistán a Indii.

Muhammad Z. Nazar: Za svůj život jsem dlouho žil v Turkmenistánu, na čas jsem se podíval i do Kanady. Teprve, když jsem dostal práci pro Rádio Svobodná Evropa, jsem začal žít v Mnichově. Teprve potom jsem začal cestovat více. Nejprve po okolních evropských státech, třeba Francii. Pak jsem se podíval dál, například do Norska, a vypravil jsem se znovu za oceán, do Spojených států.

5. Setkaly jste se někdy s diskriminací žen, o které se ve vztahu k Afghánistánu tolik mluví?

Zakijá-Khohzad: S diskriminací žen jsem se samozřejmě potkala velmi často. Už to, že Afghánistán je stát skrznastrz islámský, mi ztěžovalo studium na střední a vysoké škole. Fundamentalisté, kteří nesouhlasili s tím, aby ženy chodily do školy a pracovaly – a už vůbec ne v televizi – tu byli vždycky, i za dob Karmala i Nadžibullaha, ale jejich názory byly vládou potlačovány. Tyto nálady se ale dostaly mimo kontrolu po Nadžibullahově pádu, a situace žen se rázem několikrát zhoršila.

Sohailo Azghari Wardak: S diskriminací jsem se až do okamžiku nástupu Talibanu skoro nesešla. O to větší šok jsem utrpěla, když jsem ze dne na den byla nucena opustit své zaměstnání a skoro celý můj obzor se drasticky zúžil. S politováním musím přiznat, že i když už žiji nějaký čas v Německu, tak i zde se najdou muži z afghánské komunity, kteří ženám nepřiznávají žádná práva.

6. Jaký byl důvod Vašeho odchodu z Afghánistánu?

Zakijá-Khohzad: Můj odchod by způsoben jednak obrovským nárůstem diskriminace žen. Svou roli také hrála diskriminace mého muže. Ten si, jako velmi známý malíř, pro své opoziční názory, také vytrpěl svoje.

Sohailo Azghari Wardak: Důvody mého odchodu byly čistě politické. Pocházím ze známé a politicky aktivní rodiny, které se pronásledování nevyhnulo.

Ahmed Ghaus Zalmi: Můj odchod z Afghánistánu byl založen na pronásledování, kterého se mi za mé názory dostalo. Byl jsem několikrát vězněn a má rodina dostala výhružné dopisy.

Muhammad Z. Nazar: Můj odchod byl způsoben mými zásadními protikomunistickými postoji. Nesouhlasil jsem s příchodem ruských vojsk a se vším, co bylo spojeno s nástupem komunistů v Afghánistánu k moci. Odešel jsem ze země relativně brzy, už za vlády Babraka Karmala. Patřil jsem tak k průkopníkům emigrace, kteří ještě šli do neznáma.

7. Jak vidíte budoucnost Afghánistánu?

Zakijá-Khohzad: Stále doufám, že se situace jednou zlepší. Pevně věřím, že se jednou budu moci domů vrátit a pracovat pro média. Na druhé straně, podle toho, jaký je aktuální vývoj, je mi jasné, že tato moje naděje se může uskutečnit jen kdyby se stal zázrak.

Sohailo Azghari Wardak: Budoucnost Afghánistánu po nástupu Talibanu vidím velice černě. Dennodenně se mohu ze zpráv mohu přesvědčit o tom, že lidé, kteří v současnosti drží v mé vlasti moc, nejsou partnery k dialogu a domluvě. A bohužel, to, zda budoucnost Afghánistánu bude dobrá nebo špatná, závisí v největší míře na nich.

Ahmed Ghaus Zalmi: Budoucnost Afghánistánu vypadá podle mého názoru velice špatně. Pokud se obě dvě soupeřící strany mezi sebou nedohodnou, nedá se nějaký pozitivní vývoj očekávat. Lze se pak nadát, že vývoj země se strhne o celé století nazpět.

Muhammad Z. Nazar: Ze situace v mojí vlasti jsem velmi smutný. Smutný do té míry, že ji nechci, či spíše si ji netroufám, komentovat.

3 ZÁVĚR

Z předcházejících údajů je zřejmé, že situace v Afghánistánu, jako v zemi, která v posledních dvaceti letech zažil takové množství převratů, jako málokterá jiná na světě, se jen stěží brzy normalizuje. Tato normalizace se nedá snadno očekávat ani u mediální sféry. Hnutí Taliban, ovládající valnou většinu země, jakoby pocházelo z minulého století. Zákaz televize a diskriminace žen jsou toho jen důkazem.

Veškeré problémy technického rázu se dají v dnešní technicky vyspělé době relativně velmi rychle změnit. Lze rychle vybudovat alespoň základní vysílací síť a vytvořit jinou materiálně technickou základnu pro normální fungování médií. Tento krok ale může následovat až po nějaké zásadní politické změně v naší zemi. Dnešní režim se ale jakékoli normalizaci a nastartování tohoto procesu obnovy velmi rozhodně brání.

Svobodné informace jsou v dnešní afghánské společnosti možné jen v prostředí její emigrace. Mimo svůj domov žije dnes zhruba čtvrtina afghánské populace. Jejich vysílání pro krajany, spolu s vysíláním stanice Svobodná Evropa, ale nemůže zacelit informační mezeru v naší vlasti. To dokáže jenom strukturální změna režimu a jeho obrat k modernějším hodnotám. Tato strukturální změna je však v nedohlednu.

PROGRAMOVÁ STRUKTURA AFGHÁNSKÉHO ROZHLASU V DOBĚ PŘED NÁSTUPEM TALIBANU

OD SOBOTY DO ČTVRTKA

6.00-6.10	přehled rozhlasových pořadů
6.10-6.45	náboženský pořad – čtení Koránu s vysvětlením
6.45-7.00	ranní rozcvička
7.00-7.15	přehled zpráv a informace o počasí
7.15-7.45	úmrtní oznámení
7.45-8.00	hudba
8.00-8.15	přehled zpráv a informace o počasí
8.15-9.00	Korenei Žvend (Rodinný život) odpovědi na dopisy posluchačů
9.00-10.00	Talimí wa tárbiatí (Výchovný pořad) pořad o metodě výuky
10.00-11.00	Donia-e-džvanan (Svět mládeže) zábavný pořad pro mládež
11.00-11.30	aktuality z domova i ze světa a informace o počasí
11.30-12.00	tradiční národní hudba
12.00-13.00	Kargar (Dělník) reportážní pořady pro dělníky
13.00-14.00	Óhank hoi fermoiši (Písničky na přání)
14.00-15.00	Taranahó wa sochan hó (Kuriozity ze světa) zábavný pořad s hudbou
15.00-16.00	Sadaje Mardum (Hlas lidu) – reportážní pořad
16.00-16.10	přehled zpráv a informace o počasí
16.10-17.00	Mó wa šneveddegon (My a naši posluchači) – informační pořad
17.00-17.30	Sarbaz (Voják) pořad pro vojáky – reportáže a rozhovory
17.30-18.00	písničky pro vojáky
18.00-19.00	Dehkan (Rolník) – pořad pro rolníky
19.00-19.30	vysílání v balučštině (zprávy a kulturní pořad)
19.30-20.00	vysílání v uzbečštině (zprávy a kulturní pořad)
20.00-20.30	hlavní zpravodajský pořad v paštunštině
20.30-21.00	hlavní zpravodajský pořad v perštině
21.00-21.15	politický komentář
21.15-21.30	teologický pořad – vysvětlení náboženských příkazů
21.30-22.00	Ájna (Zrcadlo) – reportážní pořad
22.00-23.00	zábavný pořad
23.00-24.00	literární program

PÁTEK (DEN PRACOVNÍHO KLIDU)

6.00-6.10	přehled rozhlasových pořadů
6.10-6.45	náboženský pořad – čtení z Koránu a jeho vysvětlení
6.45-7.00	ranní rozcvička
7.00-7.30	hudba
7.30-8.00	úmrtní oznámení
8.00-8.15	přehled zpráv a informace o počasí
8.15-8.30	hudba
8.30-9.00	zábavný pořad
9.00-9.45	Džéhone mó (Náš svět) – informační pořad
9.45-10.00	hudba
10.00-10.15	přehled zpráv a informace o počasí
10.15-11.00	zábavný pořad – rozhovory se zpěváky
11.00-12.00	písničky na přání
12.00-13.00	informační pořad
13.00-13.10	přehled zpráv a informace o počasí
13.10-14.00	literární program
14.00-15.00	kulturní program pro ženy
15.00-16.00	pořad pro vojáky
16.00-17.00	Sadaje Mardum (Hlas lidu) odpovědi na dopisy
17.00-18.00	Džéhone zán (Svět žen) zábavný a kulturní pořad
18.00-20.00	Kahramomóne Afghán (Afghánští hrdinové) – vzpomínkový pořad na válečné hrdiny
20.00-20.30	hlavní zpravodajský pořad v paštunštině
20.30-21.00	hlavní zpravodajský pořad v perštině
21.00-22.00	Ósmoi hak (Hlas z nebe) náboženský pořad
22.00-24.00	Taranahó e farmojši e šoma (Váš oblíbený pořad) zábavný pořad, světová populární hudba

INTERNETOVÉ LOKACE

<http://fermat.stmarys-ca.edu/~twafa/>
<http://www.afghan-web.com/aop/>
<http://www.afghani.com/media.htm>
<http://www.afghannews.com/>
<http://www.afghans.com/ariana/ariana.htm>
<http://www.agora.it/politic/afghanistan>
<http://www.gnet.com/>
<http://www.voa.gov/programs/>

JINÉ PRAMENY

Afghánské velvyslanectví Praha.
Mohammad Zarif Nazzar, novinář Rádia Svobodná Evropa.
Jaromír Štětina, agentura Epicentrum, Praha.
Marzyia A. Zaher, bakalářská práce Rozhlas v Afghánistánu, 1994.